

Ю.А. Картава

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ
в/о завідувача кафедри корекційної та інклюзивної освіти
СумДПУ імені А.С. Макаренка, м. Суми

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ДИТИНИ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ ПІД ЧАС МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Державні вимоги, закладені у Базовому компоненті дошкільної освіти, передбачають сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій у дитини. Відповідно, освітній процес повинен мати діагностичну основу. Проблема вивчення рівня досягнень у музичній діяльності, музичного та особливостей психофізичного розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим зором в корекційній педагогіці не отримала самостійного прояву. Тому, у статті автором висвітлено основні методологічні та методичні підходи щодо організації діагностичної роботи з дошкільниками зі зниженим зором під час музичного виховання, які конкретизовано у принципах та загальних і спеціальних методичних умовах.

Методологічною основою розробки принципів та методичних умов стали загальні положення щодо проведення досліджень у загальній і спеціальній психології (Л. Виготський, О. Литвак, І Моргуліс, В. Синьов, Є. Синьова, І. Шаповал та ін.), методичні підходи щодо організації вивчення музичного розвитку школярів зі зниженим зором (І. Гудим, Л. Куненко, Л. Нафікова та ін.) та принципи вивчення дітей дошкільного віку з нормальним зором (А. Зіміна, А. Катінене, Л. Комісарова, Е. Костіна, Т. Науменко, О. Радинова, І. Романюк та ін.).

Представлені у статті принципи та загальні і спеціальні методичні умови організації діагностичної роботи з музичного виховання з дітьми зі зниженим зором надають можливість ефективно та якісно організувати цей процес, правильно окреслити перспективу корекційного впливу і отримувати об'єктивну інформацію щодо наявного рівня освітніх компетенцій з музичного виховання дошкільників зазначеної категорії.

Ключові слова: дошкільники зі зниженим зором, музичне виховання, вивчення дитини, методологічні та методичні підходи, принципи, загальні й спеціальні методичні умови.

Державні вимоги, закладені у Базовому компоненті дошкільної освіти, передбачають сформованість мінімально достатнього та

необхідного рівня освітніх компетенцій у дитини. Компетентність розглядається як результат педагогічної діяльності, як рівень (чи рівні) реалізації отриманих знань і умінь на практиці у конкретній предметній галузі, що визначається ціннісним відношенням людини до суб'єктів та об'єктів діяльності [12, с. 63]. Набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах діяльності, у т.ч. і у музичній, що забезпечує її повноцінний психофізичний і особистісний розвиток, психологічну готовність до навчання у школі. Життєво компетентний дошкільник поводить себе самостійно і конструктивно в різних соціальних і життєвих ситуаціях.

Компетентність дітей формується на основі оволодіння ними змістовими, процесуальними і мотиваційними компонентами, її рівень виявляється в процесі оцінювання. Відповідно до цього, освітній процес повинен мати діагностичну основу. Тому однією із основних функцій педагога О. Кононенко вважає діагностичну і трактує її як вивчення розвитку дітей, стану педагогічного процесу і завдань освітньої роботи з дітьми та батьками, визначення підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідальність вимогам часу, використання корегувальних методик [5].

В аспекті нашого дослідження, розв'язання освітніх, виховних та корекційно-розвивальних завдань музичного виховання неможливе без попереднього вивчення дитини зі зниженим зором і виявлення рівня її досягнень у музичній діяльності та, відповідно, особливостей музичного і психофізичного розвитку. Окреслена проблема в корекційній педагогіці не отримала самостійного прояву, а основні принципи і методичні підходи щодо її організації з дошкільниками зазначеної категорії спираються, в основному, на загальні психолого-педагогічні, які використовуються для дітей цього ж віку з нормальним зором і не висвітлюють специфіки вивчення дітей зі зниженим зором.

Одним із найважливіших аспектів організації будь-якого дослідження є виділення принципів — основних положень, обов'язкових вимог до нього [11, с. 39]. Аналіз науково-методичної літератури показав, що у практиці дошкільного виховання існують різні підходи до діагностики музичних здібностей та музичного

розвитку дітей дошкільного віку (А. Буреніна, Н. Ветлугіна, А. Гогоберідзе, А. Зіміна, А. Катінене, Е. Костіна, С. Мерзлякова, Т. Науменко, О. Радинова, І. Романюк, О. Сафонова, Л. Ходонович та ін.).

Як зазначено В. Синьовим, проведення дослідження у спеціальній педагогіці і спеціальній психології має відповідати основним принципам [10, с. 23]. З огляду на мультидисциплінарний характер дефектології як науки, що об'єднує різні аспекти (медичні, соціальні, психологічні, педагогічні) роботи з особами з порушеннями психофізичного розвитку, бажано застосовувати у проблемному полі наукового пошуку психологічні та педагогічні підходи разом [9]. На підтвердження цього, Є. Синьовою відмічено, що тифлопсихологія, як галузь дефектологічної науки, «у своїх дослідженнях користується принципами, спільними з основними вимогами до будь-якого психолого-педагогічного дослідження», реалізуючи які у конкретних дослідженнях «бере до уваги особливості роботи зі сліпими та слабозорими людьми, зумовлені специфікою їх розвитку і соціалізації» [11, с. 40]. Тому, об'єктивний підхід до вивчення рівня досягнень у музичній діяльності, музичного розвитку та психофізичних особливостей дошкільників зі зниженим зором повинен бути побудований як на загальних психолого-педагогічних і дефектологічних принципах дослідження, так і на тифлопсихологічних і тифлопедагогічних, які потребують модифікації з урахуванням специфіки галузі «музичне мистецтво», і відповідно до завдань власного дослідження.

Враховуючи вищезазначене, нами виділено методологічні та методичні підходи, які конкретизовано у принципах та загальних і спеціальних методичних умовах щодо вивчення рівня досягнень у музичній діяльності та особливостей музичного і психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором, що і стало **метою** нашої роботи.

Методологічною основою розробки принципів та методичних умов організації вивчення музичних досягнень та музичного розвитку дошкільників зі зниженим зором стали загальні положення щодо проведення досліджень у загальній і спеціальній психології

(Л. Виготський, О. Литвак, І. Моргуліс, В. Синьов, Є. Синьова, І. Шаповал та ін.), науково-методичні підходи щодо організації вивчення музичного розвитку школярів зі зниженим зором (І. Гудим, Л. Куненко, Л. Нафікова та ін.) принципи і напрямки індивідуального підходу під час вивчення дітей дошкільного віку з нормальним зором (А. Катінене, Л. Комісарова, Е. Костіна, Т. Науменко, О. Радинова, І. Романюк та ін.).

Ґрунтуючись на вищевикладеному, нами було виділено десять основних принципів організації вивчення дитини дошкільного віку зі зниженим зором під час музичного виховання.

Принцип гуманізації процесу вивчення дитини полягає у тому, що основою вивчення дитини є, в першу чергу, орієнтація педагога на особистість дитини, любов та повага до неї, забезпечення її прав і свобод, урахування вікових та індивідуальних особливостей, здійснення оптимальної позитивної оцінки, яка спонукає розвиток самосвідомості, самоповаги, оптимістичного настрою дитини на її вивчення [2; 13, с.15]. Цей принцип проголошує необхідність створення кожній дитині зі зниженим зором необхідних умов, висунення розумних і посильних вимог для глибокого і уважного її вивчення, при яких вона спроможна максимально розкрити наявний та потенційний рівень розвитку, можливості і нахили у музичній діяльності. Це сприятиме отриманню об'єктивної інформації про наявний рівень її досягнень, музичних і творчих здібностей, перспективу подальшого розвитку, про її труднощі, недоліки та шляхи і засоби їх попередження та подолання у процесі музичної діяльності.

Принцип комплексного попереднього вивчення дитини ґрунтується на тому, що вади зору здійснюють нерівномірний вплив на різні сторони психофізичного розвитку дитини і, як зазначав О. Литвак, «звідси витікає, що цілісна картина взаємодії факторів, які визначають психічний розвиток аномальної дитини, може бути отримана лише в результаті комплексного дослідження» [7, с. 14]. Використання цього принципу передбачає інтеграцію у власне дослідження інформації, отриманої від різних спеціалістів закладу (тифлопедагога, логопеда, вихователя групи, практичного психолога

та ін.) з метою визначення індивідуального підходу як під час діагностичної роботи, так і під час музичного виховання дошкільників зі зниженим зором та для подальшої розробки індивідуальної корекційної програми (за потреби).

Принцип всебічного вивчення дитини передбачає відбір і використання із усього арсеналу психолого-педагогічної діагностики комплексу різних методик і методів, які нададуть повну інформацію про різні сторони музичного та психофізичного розвитку дитини, рівень її досягнень у музичній діяльності. Всебічне вивчення дитини зі зниженим зором необхідно здійснювати у всіх формах музичного виховання та під час різних видів музичної діяльності, що робить його більш ефективним.

Принцип цілісного вивчення дитини передбачає обов'язкове співставлення усіх даних, які були отримані про дитину як під час власного, так і попереднього вивчення іншими спеціалістами загальноосвітнього та медичних закладів. Цей принцип базується на тому, що рівень досягнень у музичній діяльності, музичного і особливостей психофізичного розвитку не складається із простої суми окремих ізольованих показників щодо знань, умінь, навичок, здібностей (стану музичного слуху, рухової пам'яті та ін.) та функцій, а передбачає взаємозв'язок і взаємозалежність між окремими їх елементами, між проявами порушень у розвитку і первинним порушенням, співвідношення первинних і вторинних відхилень тощо. Наприклад, недорозвиток у дитини навичок музично-ритмічних рухів у просторі може бути пов'язаний із недорозвитком у неї відчуття ритму, порушенням зорово-рухової координації та орієнтуванням у просторі, що, як наслідок, виникає в результаті різних зорових захворювань та порушень (наприклад, міопії високого ступеню).

Принцип мультимодальної організації вивчення дитини передбачає отримання інформації на основі застосування різних діагностичних методик, технік, методів, прийомів, засобів вивчення музичних досягнень та музичного і психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором з метою отримання об'єктивної, цілісної і всебічної інформації про дитину. Вибір діагностичного інструментарію визначається метою і завданнями дослідження,

віковими і індивідуальними особливостями і можливостями дітей, а також умовами організації цього процесу.

Принцип динамічного вивчення дитини. Л. Виготський розглядав особистість дитини у розвитку та відстоював динамічний підхід до його вивчення. У нашому проблемному полі цей принцип передбачає здійснення контролю динаміки якісно-кількісних змін у рівні досягнень у музичній діяльності та музичному розвитку, що дозволяє внести корективи у завдання, методи, засоби корекційного впливу на дитину зі зниженим зором. Контроль динаміки розвитку потребує здійснення діагностичних процедур, які пронизують увесь процес музичного виховання дошкільників зі зниженим зором і надають музичному керівникові необхідну інформацію для подальшого корекційного впливу.

Принцип домінування якісного підходу до вивчення дитини передбачає, що при оцінці рівня досягнень у музичній діяльності та музичного і досліджуваних компонентів психофізичного розвитку відбувається врахування не лише кінцевого кількісного результату виконання діагностичних завдань, а й якісного, тобто способи його виконання, допомогу з боку дорослого або самостійність, бажання виконувати, що суттєво доповнює, уточнює і збагачує кількісний результат, показує труднощі і причини неможливості досягти відповідного рівня. На важливість встановлення якісних особливостей протікання психічних процесів, виявлення перспектив розвитку особистості вказував ще Л. Виготський.

Аналіз отриманого якісного результату дозволяє виявити своєрідність музичного та психофізичного розвитку дошкільника зі зниженим зором, його потенційні можливості, труднощі і переваги.

Принцип порівняння кількісно-якісних результатів вивчення. Порівняльному дослідженню велике значення надавав Л. Виготський, який зазначав, що хід і результат аномального розвитку можуть бути правильно зрозумілі лише при співставленні з нормальним розвитком. Шлях від норми до патології і від неї до норми при вивченні психіки людини з часів В. Бехтерева вважається одним із найбільш ефективних [7, с. 13-14].

У нашому проблемному полі цей принцип передбачає зіставлення кількісно-якісних результатів рівня досягнень у музичній діяльності та музичного розвитку дошкільників зі зниженим зором з аналогічними даними дітей з нормальним зором, які були здобуті шляхом дослідження, або висвітлені у програмах виховання і навчання дітей дошкільного віку у розділах, де зазначені результати досягнень дитини на кінець навчального року.

Принцип єдності діагностики і корекції, як зазначено В. Липою «відображає цілісність процесу надання психолого-педагогічної допомоги у розвитку дитини, як особливого виду практичної діяльності дефектології» [6, с. 99]. Щодо власного дослідження, цей принцип означає виявлення проблем у рівні досягнень у музичній діяльності, музичного та психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором, окреслення висновків щодо можливих причин порушень, труднощів та відставань і, на цій діагностичній основі, формулювання мети і завдань, окреслення шляхів корекції під час музичного виховання за допомогою різних видів музичної діяльності. Тобто, виявлення об'єктів корекційного впливу становить сутність подальшої корекційно-розвивальної роботи.

Принцип вивчення причинно-наслідкових зв'язків (каузальності). Каузальність у тифлопсихології означає «встановлення закономірності причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними явищами особистісного розвитку незрячої дитини» [11, с. 43]. Ґрунтуючись на вищевикладеному, під час проведення вивчення досягнень у музичній діяльності та особливостей музичного і психофізичного розвитку дітей зі зниженим зором необхідним є виявлення проблем і труднощів та причин їх виникнення у виконанні запропонованих видів музичної діяльності, які впливатимуть на виникнення подальших ускладнень з метою окреслення правильних шляхів корекційного впливу на розвиток дитини.

Принцип перспективи проведеної діагностичної роботи передбачає, що результатом її проведення є оцінка актуального рівня музичного і психофізичного розвитку, тобто забезпечення прогнозу розвитку і навчання. Як зазначено І. Шаповал, прогноз – це передбачення на основі всіх попередніх етапів дослідження шляху і

характеру дитячого розвитку [14, с. 77]. На цій основі відбувається окреслення шляхів, розробка програми найбільш ефективної корекційної роботи, визначення для дитини найбільш адекватний і ефективний маршрут здобуття знань, умінь і навичок у музичній діяльності, визначення форм організації дітей на музичних заняттях та завдань різного ступню складності. На основі результатів діагностики, яка проводиться на початку навчального року, відбувається розробка перспективного та календарного планування, зміст індивідуальної корекційної роботи з дітьми зі зниженим зором. Діагностичне обстеження наприкінці навчального року дає можливість перевірити ефективність запровадженої освітньої та корекційної роботи з музичного виховання і розробити перспективний план корекційного спрямування музичної діяльності дітей влітку.

Принцип врахування індивідуальних особливостей дитини передбачає, що під час її вивчення необхідно враховувати діагноз зорового захворювання, порушені зорові функції і особливості зорового сприймання, характерологічні особливості дітей зі зниженим зором, стан інтелектуальної, мовленнєвої, рухової, емоційно-вольової сфер тощо, наявність виражених музичних здібностей і схильностей (нахилів) тощо.

Принцип врахування вікових-психологічних особливостей дитини передбачає співвіднесення даних діагностичного вивчення рівня досягнень у музичній діяльності, музичного та психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором з нормативним рівнем у цьому віці, як «еталонним», але з урахуванням індивідуальних особливостей дитини дошкільного віку зі зниженим зором.

Укладена методика вивчення рівня досягнень у музичній діяльності та особливостей музичного і психофізичного розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим зором ґрунтується на розроблених нами **методичних умовах щодо її організації**, тобто вимог, які необхідно враховувати з метою отримання найбільш оптимальних результатів від впровадження нової експериментальної методики [4]. При висвітленні й обґрунтуванні загальних і спеціальних методичних умов ми спиралися на власний практичний досвід роботи з дітьми досліджуваної категорії та науково-методичні праці

А. Зіміної, І. Романюк, Л. Куненко й інших авторів, які описували рекомендації щодо проведення діагностичної процедури з музичного виховання з дітьми дошкільного віку з нормальним зором, учнів з порушеннями зору та ін. [3; 8]. Обґрунтуємо доцільність їх застосування у нашій експериментальній системі.

Першою методичною умовою є *систематичне вивчення* дітей протягом усього періоду навчання і виховання у спеціальному дошкільному навчальному закладі з метою збереження єдиних педагогічних підходів і вимог до оцінювання рівня досягнень у музичній діяльності та музичного і психофізичного розвитку дітей зі зниженим зором, спостереження за динамікою їх розвитку, збереження наступності між роками навчання.

Другою методичною умовою виступає *організація вивчення відповідним фахівцем*, тобто проведення вивчення рівня досягнень у музичній діяльності та, відповідно, музичного і особливостей психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором музичним керівником, який обізнаний із принципами й умовами організації і реалізації діагностичної роботи з досліджуваною категорією дітей, закономірностями і особливостями їхньої музичної діяльності та систематично проводить заняття з музичного виховання у цій групі. У цьому контексті про це неодноразово наголошував ще Л. Виготський, який зазначав, що ретельне обстеження повинно вестися фахівцем, обізнаним у питаннях психопатології, дефектології та лікувальної педагогіки. Він підкреслював, що «кінцевою цільовою установкою педологічного вивчення дитини має бути педологічне або лікувально-педагогічне призначення – тобто вся система корекційних індивідуально-педагогічних заходів як найважливіша практична частина дослідження одна тільки і може довести його істинність, надати йому сенс» [14, с. 118].

Третьою методичною умовою є *визначення періоду проведення вивчення* дітей, яке необхідно проводити двічі на рік – на початку (І декада вересня) і в кінці (ІІ декада травня) кожного навчального року, що дає змогу виявити кількісно-якісні результати досліджуваних компонентів у кожної дитини й визначити шляхи корекційного впливу на фронтальних і індивідуально-групових музичних заняттях та

влітку, здійснюючи індивідуально-диференційований підхід. За потреби, можливо здійснення контрольного вивчення дитини у середині навчального року (січень) з метою виявлення позитивної чи негативної динаміки розвитку досліджуваних компонентів, з'ясування ефективності проведеної роботи у попередньому півріччі та внесення коректив у програму планування подальшої освітньої та корекційно-розвивальної роботи.

Четвертою методичною умовою виступає *дотримання часових меж обстеження* дітей, яке повинно тривати від 10 до 35 хвилин, залежно від віку, індивідуальних особливостей організму та з обов'язковим запобіганням втоми. У зв'язку з тим, що вивчення дитини відбувається безпосередньо під час освітніх фронтальних та індивідуально-групових корекційно-розвивальних занять з музичного виховання, рекомендована тривалість вивчення дітей базується на загально-педагогічних підходах щодо тривалості проведення занять у кожній віковій групі відповідно до методичного листа «Організація та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах» укладеного Міністерством освіти і науки України від 06.06.2005 р. № 9/1 – 306. Тому проведення вивчення дітей раннього віку триває до 10-15 хвилин, молодшого дошкільного – від 15 до 25 хвилин, старшого дошкільного – від 25 до 35 хвилин.

П'ятою методичною умовою є *альтернативність у виборі діагностичних методик*. Добираючи для вивчення дидактичні ігри, вправи, завдання, музичний репертуар, музичний керівник повинен враховувати, що вони мають бути аналогічними тим, що використовуються на музичних заняттях, але не дублюватися. Тобто забезпечення «звичних» для дитини видів музичної діяльності (різні форми слухання, виконавства тощо). Це дає змогу об'єктивному оцінюванню рівня досягнень у музичній діяльності та музичного і психофізичного розвитку дітей зі зниженим зором, а також визначенню, наскільки діти зі зниженим зором можуть використовувати набуті знання і вміння у інших музично-рухових завданнях.

Шоста методична умова передбачає наявність *психологічного комфорту* під час вивчення дитини, створенню якого сприяє:

просторе, знайоме приміщення, що впливає на розкріпачення дітей (в основному, це повинна бути музична зала); знайомий дітям педагог (постійний музичний керівник); встановлення емоційного контакту; доброзичливе педагогічне спілкування, позитивні вербальні висловлювання; використання «звичних» для дитини діагностичних видів завдань тощо. Всі ці умови створюють позитивну атмосферу для вивчення дитини, сприяють пробудженню впевненості у силах та можливостях; попереджують виникнення страху незнайомого простору і руху у ньому тощо.

Під час проведення діагностичної роботи, для уточнення деяких аспектів розвитку дитини, можлива присутність і інших спеціалістів закладу (тифлопедагога, практичного (спеціального) психолога, логопеда та ін.). Головна умова їх присутності – відсутність дискомфорту та закріпачення дітей під час їх вивчення.

Сьома методична умова пов'язана із *визначенням доцільних форм організації вивчення*. Ця умова передбачає доцільність вибору і оптимальне узгодження фронтальних, підгрупових, індивідуальних форм організації вивчення дошкільників зі зниженим зором. Так, обстеження і спостереження за дитиною (дітьми) зі зниженим зором може тривати впродовж декількох музичних занять або під час корекційно-розвивальних занять з невеликою групою дітей (3-4) та, за потреби – з однією дитиною, що не порушує освітній процес у цілому. У звичайне заняття рекомендовано включати 1-2 (2-3) індивідуальні діагностичні завдання (залежно від резерву часу) та групові і колективні види діагностичних завдань, під час виконання яких музичний керівник зможе побачити і почути кожну дитину окремо, оцінити її рівень, виявити проблеми і труднощі та причини їх виникнення. Вивчення дошкільників зі зниженим зором в індивідуальній, індивідуально-груповій та груповій формах полегшує музичному керівникові отримання інформації про дитину, помічаючи більшу кількість проблем і труднощів під час виконання різних видів музичної діяльності та, одночасно фіксуючи ці дані у відповідній документації. Вивчаючи дітей у колективній формі, музичний керівник зможе простежити правильність техніки виконання колективних видів музичної діяльності (одночасність вступу і

закінчення виконання дітьми пісень, таночків, гри на музичних інструментах, синхронність виконання, уміння слухати один одного, пластично взаємодіяти та ін.). Завдання музичного керівника обрати найбільш доцільну форму для організації вивчення тих чи інших показників в залежності від мети дослідження, що надасть більш об'єктивну інформацію про наявний рівень музичних досягнень та особливостей музичного і психофізичного розвитку.

Восьмою загальною методичною умовою є *орієнтування на ефективні методи залучення дитини до діагностичної роботи*. Відомо, що провідною діяльністю у дошкільному віці є ігрова, тому використання ігрового методу, як заохочувального, зацікавить та вмотивує дитину виконанням діагностичних завдань у зв'язку з тим, що діти сприймають ці завдання як гру, як частку загального заняття, не відчуваючи, що їх перевіряють.

З метою залучення дитини до діагностичної роботи за основу береться метод демонстрації педагогом способу виконання завдання та метод спільної діяльності педагога й вихованця, під час яких словесна інструкція підкріплюється необхідним прикладом. Якщо к дитини зі зниженим зором виникають труднощі, пропонується допомога музичного керівника у вигляді додаткових простих навідних запитань, інструкції, роботи за зразком тощо. Незалежно від якості виконання дитиною діагностичних завдань музичний керівник використовує різні методи заохочення та ін. Знаходження і використання ефективних методів дослідження допоможе отримати об'єктивний результат, який свідчитиме про рівень актуального та найближчого розвитку (за Л. Виготським).

Дев'ятою методичною умовою організації вивчення дошкільників зі зниженим зором є *постійна зміна видів діяльності*, у зв'язку з тим, що діти зі зниженим зором під час їхнього вивчення часто виявляють рухову розгальмованість, починають розмовляти один з одним, тому для підтримання уваги необхідним є її переключення з одного виду діагностичного завдання на інше.

Останньою, десятою загальною методичною умовою є *фіксування результатів вивчення дитини*. Результати вивчення рівня досягнень та особливостей музичного і психофізичного

розвитку дошкільників зі зниженим зором необхідно фіксувати у відповідній документації для подальшого планування корекційно-розвивальної роботи як під час освітніх занять, так і під час корекційно-розвивальних, порівняння результатів на початку і в кінці навчального року і простеження динаміки на протязі перебування дитини у дошкільному навчальному закладі та визначення ефективності проведеної роботи. Тому у переліку додаткової документації музичного керівника може бути «Картка обстеження дитини», «Діагностичний щоденник», «Результати вивчення рівня досягнень у музичній діяльності та особливостей музичного і психофізичного розвитку дитини зі зниженим зором» тощо, що надає можливість зафіксувати об'єкти вивчення і виділити об'єкти корекційного впливу.

Для кращого зорового сприймання і виконання дитиною зі зниженим зором різних видів діагностичних завдань нами було виділено три спеціальні додаткові методичні умови. Першою методичною умовою нами визначено *дотримання відповідної освітленості музичної зали*, у якій проводиться вивчення дитини зі зниженим зором. Відомо, що важливим і корисним для органу зору є природне освітлення, але якщо воно не досягає нормативного рівня, рекомендовано вмикати додаткове штучне освітлення. Світло повинно бути добре розсіяне по всій музичній залі, але не бути яскравим і засліплюючим. При прямих яскравих сонячних променях рекомендовано використовувати жалюзі або сонцезахисні штори. Необхідне освітлення надає можливість зберегти зір, покращити зорові функції та працездатність дітей з порушеннями зору. Для дітей, у яких підвищена чутливість до світла, рекомендовано носити сонцезахисні окуляри і усунувати усі джерела відсвічування.

Другою спеціальною методичною умовою є *дотримання відповідного безперервного зорового навантаження*, упродовж якого дитина зі зниженим зором може концентрувати увагу. Дітям зі зниженим зором не рекомендовано напружувати зір більше 7-10-15 хвилин (відповідно до гостроти зору та діагнозу зорового захворювання і порушення), за відсутності інших рекомендацій лікаря-офтальмолога. Після рекомендованого безперервного

зорового навантаження необхідно змінити вид музичної діяльності, що, наприклад, спочатку виконувався на слухо-зоровій основі (опис картинки чи малювання після прослуханого музичного твору, читання з аркуша ритмічного малюнку мелодії та ін.) на слухоруховий (відображення по пам'яті ритму на дитячих шумових музичних інструментах, виконання різних музично-ритмічних рухів, спів та ін.), або виконати вправу для очей під музику з метою зняття зорової втоми.

Третьою спеціальною методичною умовою є *адаптація діагностичного наочного інструментарію* (об'єктів та зображень). У комплект діагностичного інструментарію входять наочні посібники, що включають різні об'єкти та зображення, які повинні бути адаптовані відповідно зоровим можливостям кожної дитини зі зниженим зором. Правила адаптації наочного матеріалу для виявлення рівня досягнень у музичній діяльності та особливостей музичного і психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором ті ж, як і для застосування його з освітньою метою, а саме: використання зображень на картках та аркушах паперу як контурного, так і заповненого характеру в різнобарвній кольоровій гамі; відповідність кольору зображених об'єктів їх реальному і за можливості з використанням кольорів, що сприятливо впливають на сітківку ока (жовто-червоно-оранжеві та зелені кольори і їх тони); необхідність забезпечення високого кольорового контрасту (80-95%); не перевантаженість фону зображення зайвими деталями і лініями, які не входять у задум діагностичного завдання; чіткість виділення у зображеннях ближнього, середнього і дальнього його планів; дотримання контрастності (від 60 до 100%) по відношенню до фону об'єктів і зображень, які підлягають вивченню (діти зі зниженим зором краще розрізняють чорні (темні) об'єкти на білому (світлому) фоні, ніж навпаки); дотримання пропорційності у зображеннях та об'єктах за величиною у відповідності з їх реальними розмірами (зображення фортепіано не може бути менше за балалайку); визначення розміру наочного обладнання з урахуванням гостроти зору; дотримання відповідної відстані для демонстрації зображень на далекій і близькій відстані (на близькій – не повинна

перевищувати 30-33 см, а для сліпих дітей – в залежності від гостроти залишкового зору); збільшення часу на розгляд об'єктів і зображень, оскільки у дітей з порушеннями зору можливий суцесивний спосіб зорового сприймання, що потребує більш тривалий час (мінімум у двічі) на розгляд. Однак, в залежності від особливостей зорового сприймання, час може бути значно збільшено [14. с, 256-258].

Таким чином, представлені вище принципи та загальні і спеціальні методичні умови організації діагностичної роботи з виявлення рівня досягнень у музичній діяльності та особливостей музичного і психофізичного розвитку дошкільників зі зниженим зором надають можливість ефективно і якісно організувати цей процес, правильно окреслити перспективу корекційного впливу на дитину і отримати об'єктивну інформацію щодо рівня освіченості (навченості), розвиненості та вихованості дитини зазначеної категорії, тобто освітніх компетенцій з музичного виховання, які зазначені у Базовому компоненті дошкільної освіти.

Список літератури:

1. Выготский Л. С. Диагностика развития и педологическая клиника трудного детства / Выготский Л. С. // Основы дефектологии. – Спб. : Издательство «Лань», 2003. – С. 355-441.
2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років. / наук. кер. Проскура О. В., Кочина Л. П., Кузьменко В. У., Кудикіна Н. В. – Київ : Видавництво "Університет," 2010. – 288 с.
3. Зимина А. Н. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Зимина А. Н. – М : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 304 с.
4. Кокорева А. А. Методические условия обучения студентов профессионально-ориентированной лексики на основе корпуса параллельных текстов / А. А.Кокорева // Вестник Тамбовского университета. Серия : Гуманитарные науки. 2013. – № 1. – С. 12-14.
5. Кононенко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Кононенко О. Л. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
6. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции / Липа В. А. – Славянск : Предприниматель Маторин Б. И., 2012. – 383 с.
7. Литвак Г. А. Тифлопсихология / Литвак А. Г. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.

8. Романюк І. А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / Романюк І. А. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 280 с.
9. Синьов В. М. Психологічні закономірності розвитку і соціалізації особистості як теоретико-методологічне підґрунтя розробки виховних та корекційних концепцій / Синьов В.М. // Актуальні проблеми юридичної психології. – К., 2006. – С.15-19.
10. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : підруч. / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва., О. П. Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 359 с.
11. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : моногр. / Синьова Є. П. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 442 с.
12. Сысоев П. В. Информационные и коммуникационные технологии в обучении иностранному языку : теория и практика: моногр. / Сысоев П. В. – М. : Глосса-пресс, 2012. – 252 с.
13. Федоренко С. В. Основи тифлодидактики : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Федоренко С. В. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 140 с.
14. Шаповал И. А. Методы изучения и диагностики отклоняющегося развития : учебное пособие / Шаповал И. А. – М. : ТЦ Сфера, 2005. – 320 с.

References

1. Vyigotskiy L. S. Diagnostika razvitiya i pedologicheskaya klinika trudnogo detstva / Vyigotskiy L. S. // Osnovyi defektologii. – Spb. : Izdatelstvo «Lan», 2003. – S. 355-441.
2. Dytna. Programa vyhovannja i navchannja ditej vid 2 do 7 rokiv. / nauk. ker. Proskura O. V., Kochyna L. P., Kuz'menko V. U., Kudykina N. V. – Kyi'v : Vydavnyctvo "Universytet," 2010. – 288 s.
3. Zimina A. N. Osnovy muzyikal'nogo vospitaniya i razvitiya detey mladshego vozrasta : ucheb. dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij / Zimina A. N. – M : Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 2000. – 304 s.
4. Kokoreva A. A. Metodicheskie usloviya obucheniya studentov professionalno-orientirovannoy leksike na osnove korpusa parallelnykh tekstov / A. A. Kokoreva // Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya : Gumanitarnye nauki. 2013. – # 1. – S. 12- 14.
5. Kononenko O. L. Social'no-emocijnij rozvytok osobystosti (v doshkil'nomu dytynstvi) : navch. posib. [dlya vyssh. navch. zakl.] / Kononenko O. L. – K. : Osvita, 1998. – 255 s.
6. Lipa V. A. Psihologicheskie osnovy pedagogicheskoy korrektsii / Lipa V. A. – Slavyansk : Predprinimatel Matorin B. I., 2012. – 383 s.
7. Litvak G. A. Tiflopsihologiya / Litvak A. G. – M. : Prosveschenie, 1985. – 208 s.
8. Romanjuk I. A. Muzychne vyhovannja. Organizacija roboty u doshkil'nomu navchal'nomu zakladi : navchal'no-metodychnyj posibnyk / Romanjuk I. A. – Ternopil' : Mandrivec', 2014. – 280 s.
9. Syn'ov V. M. Psihologichni zakonomirnosti rozvytku i socializacii' osobystosti jak teoretyko-metodologichne pidg'runtja rozrobky vyhovnyh ta korekciynh koncepcij / Syn'ov V.M. // Aktual'ni problemy jurydychnoi' psihologii'. – K., 2006. – S.15-19.

10. Syn'ov V. M. Psihologija rozumovo vidstaloj' dytyny : pidruch. / V. M. Syn'ov, M. P. Matvejeva., O. P. Hohlina. – K. : Znannja, 2008. – 359 s.
11. Syn'ova Je. P. Osoblyvosti rozvytku i vyhovannja osobystosti pry glybokyh porushennjah zoru : monogr. / Syn'ova Je. P. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2012. – 442 s.
12. Syisoev P. V. Informatsionnye i kommunikatsionnye tehnologii v obuchenii inostrannomu yazyiku : teoriya i praktika: monogr. / Syisoev P. V. – M. : Glossa-press, 2012. – 252 s.
13. Fedorenko S. V. Osnovy tyflodydaktyky : navchal'nyj posibnyk [dlja stud. vyssh. navch. zakl.] / Fedorenko S. V. – Kyi'v : NPU imeni M. P. Dragomanova. – 140 s.
14. Shapoval I. A. Metody izucheniya i diagnostiki otklonyayuschegosya razvitiya : uchebnoe posobie / Shapoval I. A. – M. : TTs Sfera, 2005. – 320 s.

Картавая Ю. Методологические и методические подходы к организации изучения ребенка со сниженным зрением во время музыкального воспитания

Государственные требования, заложенные в Базовом компоненте дошкольного образования, предусматривают сформированность минимально достаточного и необходимого уровня образовательных компетенций у ребенка. В соответствии с этим, образовательный процесс должен иметь диагностическую основу. Проблема изучения уровня достижений в музыкальной деятельности, особенностей музыкального и психофизического развития детей дошкольного возраста с пониженным зрением в коррекционной педагогике не получила самостоятельного проявления. Поэтому в статье автором рассмотрены основные методологические и методические подходы к организации диагностической работы с дошкольниками с пониженным зрением во время музыкального воспитания, конкретизированные в принципах, а также общих и специальных методических условиях.

Методологической основой разработки принципов и методических условий стали общие положения о проведении исследований в общей и специальной психологии (Л. Выготский, А. Литвак, и Моргулис, В. Синев, Е. Синева, И. Шаповал и др.), методические подходы к организации изучения музыкального развития школьников с пониженным зрением (И. Гудым, Л. Куненко, Л. Нафикова и др.), принципы изучения детей дошкольного возраста с нормальным зрением (А. Зимина, А. Катинене, Л. Комиссарова, Е. Костина, Т. Науменко, А. Радынова, И. Романюк и др.).

Представленные в статье принципы, общие и специальные методические условия организации диагностической работы по музыкальному воспитанию с детьми с пониженным зрением предоставляют возможность эффективно и качественно организовать этот процесс, правильно определить перспективу коррекционного воздействия и получать объективную информацию относительно имеющегося уровня образовательных компетенций по музыкальному воспитанию дошкольников указанной категории.

Ключевые слова: *дошкольники с пониженным зрением, музыкальное воспитание, изучение ребенка, методологические и методические подходы, принципы, общие и специальные методические условия.*

Kartava Yu. Methodological approaches as for learning process organization of preschoolers with low vision

State requirements, implemented into the Basic component of the preschool education, foresee the formation of a minimal and necessary level of educational competences of a child. In accordance with it, educational process is to have a diagnostic basis. The problem of studying the level of success within the music activity and peculiarities of psychological development of children of preschool age with decreased sight in correctional pedagogics did not undergo separate studies. That is why in the given article, the author strives to highlight the main methodological approaches as for organization of diagnostic work with preschoolers with decreased sight in the process of music education, which are specified in the principles alongside with general and specific methodological conditions of the organization of the level of success studying within the music activity and the peculiarities of psychological development of the given category of children.

Methodological basis of principle development and methodological conditions have become the general principles as for conducting researches in the scope of general and special psychology (L. Vyhotskyi, O. Lytvak, I. Morhulis, V. Syniov, I. Syniova, I. Shapoval, etc.), scientific methodological works, where there were partly outlined approaches as for organization of music development study among preschoolers with the decreased sight (I. Hudym, L. Kunenko, L. Nafikova, etc.) and highlighted the principles of studying the children of preschool age with the normal sight (A. Zimina, A. Katineva, L. Komisarova, I. Kostina, T. Naumenko, O. Radinova, I. Romaniuk and others).

Represented principles as well as general and special methodological conditions of diagnostic work organization of a music education with children with the decreased sight give an opportunity to organize this process in an effective and qualitative way, to outline the perspective of a correctional influence and get constant information as for the present level of educational competences in music education of preschoolers of the mentioned category.

Key words: *preschoolers with decreased sight, low vision, music education, studying of a child, methodological approaches, principles, general and special conditions.*

Статтю подано до друку 20.01.2015 р.
Статтю прийнято до друку 22.01.2015 р.